

دانشکده علوم محیطی و معماری

گروه جغرافیای طبیعی

پایان نامه

برای دریافت درجهی کارشناسی ارشد در رشتهی جغرافیای طبیعی

(گرایش ژئومورفولوژی در برنامه ریزی محیطی)

عنوان

ارزیابی توانمندی های ژئوتوریستی در شهرستان ورزقان به روش پراونگ

استاد راهنما

دکتر معصومه رجبی

استاد مشاور

دکتر داود مختاری

پژوهشگر

حبیب پورابراهیم صوفیانی

شهریور ۱۳۹۱

تقدیم به الهه‌های

عشق و فداکاری

پدر و مادر عزیزم

و خانواده ام

تقدیر و تشکر

سپاس خداوندی را که یادش همواره روشنی بخش راهم بوده و هست.

برخود واجب می دانم در ابتدا از کلیه عزیزانی که در طول مراحل اجرا و تدوین این مجموعه مرا یاری نموده اند تشکر و قدردانی نمایم:

از استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر معصومه رجبی که راهنمایی این پایان نامه را به عهده داشتند و طی دو سالی که افتخار شاگردی شان را داشتم بی نهایت سپاسگذارم.

از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر داود مختاری که مشاور پایان نامه بودند، به خاطر راهنمایی های ارزنده شان در انجام کار و تصحیح مطالب متشکرم.

از جناب آقای دکتر شهرام روستایی که علاوه بر داوری پایان نامه طی دو سالی که افتخار شاگردی - شان را داشتم آموخته های علمی و اخلاقی فراوانی از محضرشان فرا گرفتم به خاطر تمام راهنمایی هایشان بی نهایت سپاسگذارم.

از تمامی اساتید گروه جغرافیای طبیعی، آقایان دکتر محمد حسین رضایی مقدم، دکتر میراسدالله حجازی، دکتر علی محمد خورشید دوست و سایر اساتید محترم گروه کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و همچنین از دوست عزیزم جناب آقای محمد قنبری به خاطر همراهی شان طی این دو سال بی نهایت سپاسگذارم و برایشان بهترین ها را در لحظه لحظه زندگیش از درگاه خداوند بزرگ خواستارم. از دوستان و همکلاسی های عزیزم سرکار خانم ستاره فرمانی، محدثه اصفهانی، سمیه کامران و خانم مرادی متشکر و سپاسگذارم.

از برادر عزیزم آقایان مراد زاده، رسولی و میرزایی، به خاطر همراهی شان صمیمانه تشکر میکنم.

فصل اول: کلیات تحقیق

مقدمه.....	۱
۱-۱- بیان مسئله.....	۲
۲-۱- سوالات تحقیق.....	۵
۳-۱- فرضیات تحقیق.....	۵
۴-۱- اهداف تحقیق.....	۶
۵-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۶

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مقدمه.....	۸
۱-۲- گردشگری بر پایه طبیعت.....	۹
۲-۲- اکوتوریسم.....	۱۱
۳-۲- ژئوتوریسم.....	۱۲
۴-۲- مفاهیم موجود در ژئوتوریسم.....	۱۶
۲-۴-۱- ژئومورفوسایت ها (مکان های ژئومورفولوژیکی).....	۱۶
۲-۴-۲- ژئوتوپ.....	۱۷
۲-۴-۳- ژئوپارک.....	۱۸
۲-۴-۴- ژئودایورسیتی (تنوع زمین شناختی).....	۱۸
۲-۵- انواع و ابعاد مختلف تورهای زمین گردشگری.....	۱۹

- ۲-۵-۱- زمین گردشگری و تورهای زمین شناسی و ژئومورفولوژی..... ۲۰
- ۲-۵-۲- زمین گردشگری انسان شناسی و سنگ نگاره ها..... ۲۱
- ۲-۵-۳- زمین گردشگری و تورهای بازدید از سکونتگاههای دستکند کوهستانی..... ۲۱
- ۲-۵-۴- زمین گردشگری ماجراجویانه..... ۲۱
- ۲-۵-۵- زمین گردشگری و تورهای بازدید از معادن..... ۲۲
- ۲-۶-۶- پیشینه تحقیق..... ۲۴

فصل سوم : مواد و روش

- مقدمه..... ۳۴
- ۳-۱- ابزار مورد نیاز ۳۴
- ۳-۲- روش جمع آوری داده ها..... ۳۵
- ۳-۳- روش پرالونگ..... ۳۷
- ۳-۳-۱- ارزیابی عیار گردشگری مکان ژئومورفولوژیکی..... ۳۷
- ۳-۳-۱-۱- معادله محاسبه ارزش زیبایی ظاهری..... ۳۸
- ۳-۳-۱-۲- معادله محاسبه ارزش علمی..... ۳۸
- ۳-۳-۱-۳- معادله محاسبه ارزش فرهنگی..... ۳۹
- ۳-۳-۱-۴- معادله محاسبه ارزش اقتصادی..... ۳۹
- ۳-۳-۲- ارزیابی عیار بهره وری مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۴

فصل چهار : ویژگی های عمومی منطقه

- ۴-۱- موقعیت جغرافیایی..... ۴۷
- ۴-۲- ویژگی های توپوگرافی شهرستان ورزقان..... ۴۹
- ۴-۳- زمین شناسی ورزقان..... ۵۳

- ۶۰-۴-۴- آب و هوای شهرستان ورزقان.....
- ۶۰-۴-۴-۱- نزولات جوی.....
- ۶۱-۴-۲- دما.....
- ۶۲-۵-۴- بررسی وضع موجود حمل و نقل جاده ای ورزقان.....
- ۶۴-۶-۴- جمعیت و نیروی انسانی شهرستان ورزقان.....
- ۶۵-۷-۴- اشتغال.....
- ۶۸-۸-۴- خدمات، زیر ساختهای گردشگری ورزقان.....
- ۶۷-۹-۴- معدن.....

فصل پنجم: شناسایی و ارزیابی قابلیت های ژئوتوریسمی ورزقان

- ۶۹-..... مقدمه
- ۷۰-۱-۵- کاربرد مدل پرالونگ و ارزیابی مکان های ژئومورفولوژیکی.....
- ۷۲-۲-۵- گروه یک: ژئوسایت های هیدرومورفولوژی.....
- ۸۹-۱-۲-۵- بررسی ارزش گردشگری مکان های ژئومورفولوژی گروه یک.....
- ۹۱-۳-۵- گروه دو: پدیده های کارستی و اشکال حاصل از سنگهای کربناتی.....
- ۹۹-۱-۳-۵- بررسی ارزش گردشگری مکان های ژئومورفولوژی گروه دو.....
- ۱۰۰-۴-۵- گروه سه: ژئوسایت های حاصل از فرسایش و فرایندهای دامنه ای.....
- ۱۱۰-۱-۴-۵- بررسی ارزش گردشگری مکان های ژئومورفولوژی گروه سه.....
- ۱۱۱-۵-۵- گروه چهار: ژئوسایت های فرهنگی- تاریخی و اقتصادی.....
- ۱۲۰-۱-۵-۵- بررسی ارزش گردشگری مکان های ژئومورفولوژی گروه چهار.....

فصل ششم: یافته های تحقیق و نتیجه گیری

- ۱۲۲-۱-۶- بحث و نتیجه گیری.....

۱۲۶..... ۲-۶- آزمون فرضیات

۱۳۱..... فهرست منابع و ماخذ

اشکال و جداول

شکل ۱-۲- مراحل درک و تصور طبیعت و قلمرو ژئوتوریسم..... ۱۴

شکل ۱-۴- موقعیت شهرستان ورزقان..... ۴۷

شکل ۲-۴- نقشه سه بعدی و هیدروگرافی شهرستان ورزقان..... ۴۰

شکل ۳-۴- نقشه زمین شناسی شهرستان ورزقان..... ۵۹

شکل ۱-۵- نقشه ژئوتوریستی منطقه مورد مطالعه..... ۷۱

شکل ۲-۵- تصاویری از آبشار زیبای گل آخور واقع در مجاورت روستای گل آخور ورزقان..... ۷۴

شکل ۳-۵- تصاویری از آبشار ارزیل در شهرستان ورزقان..... ۷۶

شکل ۴-۵- تصویری زیبا از آبشار طرزم واقع در شهرستان ورزقان..... ۷۸

شکل ۵-۵- الف: تصویری از آبشار و نمایی از دره منتهی به آبشار روادلیق..... ۸۰

شکل ۶-۵- ب: نمایی از آبشار ونستان و مناطق جنگلی اطراف..... ۸۲

شکل ۷-۵- ج: نمایی از آبشار زیبای اوزی در ۵۰ متری شرق روستای اوزی شهرستان ورزقان..... ۸۴

شکل ۸-۵- د: تصویری از تالاب در شهرستان ورزقان..... ۸۶

شکل ۹-۵- ه: نمایی از دهانه چشمه یل سوئی در روستای کاسین ، محل تراوش آب در سمت چپ تصویر کاملاً مشخص است..... ۸۸

شکل ۱۰-۵- و: تصاویری از عملکرد آبهای جاری و فرایند های انحلالی بر روی سازندهای کربناتی، ج :

تصویری از عبور گسل از روی سازندهای کربناتی..... ۹۳

شکل ۱۱-۵- ز: تصاویری از گوی دره و اشکال انحلالی داخل دره..... ۹۶

شکل ۱۲-۵- ح: تصاویری از دهانه ورودی و داخل غار سر ناخ بر روی سازندهای کربناتی منطقه..... ۹۸

شکل ۱۳-۵- ط: نمایی از عارضه ژئومورفولوژیکی دودکش جن در مسیر جاده قینر - طرزم..... ۱۰۳

- شکل ۵-۱۴: تصویر و مقطع شماتیک از لغزش بزرگ نصیر آباد واقع در مجاورت شهرستان ورزقان (پایین). لغزش دقیقاً از وسط روستا عبور کرده و موجب شده روستای نصیرآباد به دو بخش تقسیم شود ضمناً به بخش آشفته پایین روستا توجه شود. (اقتباس از رجیبی، ۱۳۹۱، ژئومورفوزی شمال غرب ایران)..... ۱۰۵
- شکل ۵-۱۵: اشکال بدلندی واقع در نزدیکی روستای لیلاب شهرستان ورزقان..... ۱۰۷
- شکل ۵-۱۶: تصویری از محل ریزش سنگ ها و تصویری از توده یخ موجود در بین تکه سنگ..... ۱۰۹
- شکل ۵-۱۷: نمایی از سنگی که کتیبه بر روی آن حک گردیده است و تصویر کتیبه در نزدیکی روستای سقندل..... ۱۱۳
- شکل ۵-۱۸: تصویری از توده نفوذی که قلعه جوشون برفراز آن قرار گرفته است..... ۱۱۵
- شکل ۵-۱۹: نمایی از سازندهایی که غارهای حمامو در آن تشکیل یافته است..... ۱۱۷
- شکل ۵-۲۰: تصویری یکی از غارهای روستای حمامو که مورد استفاده اهالی قرار گرفته است..... ۱۱۷
- شکل ۵-۲۱: نمایی از معدن سونگون و فعالیت های معدن کاری مربوط به آن..... ۱۱۹

جداول

- جدول ۲-۱: ابعاد مثبت و منفی تاثیرات گردشگری در جوامع میزبان..... ۱۲
- جدول ۳-۱: کارت شناسایی مکان ژئومورفولوژیکی، به عنوان سند ارزیابی و مدیریت این نوع از مکان ها..... ۳۶
- جدول ۳-۲: معیار و مقیاس امتیاز دهی در ارزیابی عیار زیبایی ظاهری یک مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۰
- جدول ۳-۳: معیار و مقیاس امتیاز دهی در ارزیابی عیار علمی یک مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۱
- جدول ۳-۴: معیار و مقیاس امتیاز دهی در ارزیابی عیار فرهنگی یک مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۲
- جدول ۳-۵: معیار و مقیاس امتیاز دهی در ارزیابی عیار اقتصادی یک مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۳
- جدول ۳-۶: معیار و مقیاس امتیاز دهی در ارزیابی عیار میزان بهره برداری یک مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۵
- جدول ۳-۷: معیار و مقیاس امتیاز دهی در ارزیابی عیار کیفیت بهره برداری از یک مکان ژئومورفولوژیکی..... ۴۶

- جدول ۴-۱: تقسیمات سیاسی شهرستان ورزقان به تفکیک بخش و دهستان سال ۱۳۸۲..... ۴۹
- جدول ۴-۲: میانگین دما و بارش سه ساله داده های ایستگاه هواشناسی شهرستان ورزقان..... ۶۲
- جدول ۴-۳: مقایسه وضعیت شبکه های ارتباطی شهرستان ورزقان با استان در سال ۱۳۸۳..... ۶۴
- جدول ۴-۴: اطلاعات هتل ها و مهمان سراها در شهرستان ورزقان..... ۶۶
- جدول ۴-۵: اطلاعات معادن فعال شهرستان ورزقان در سال ۱۳۸۳..... ۶۸
- جدول ۵-۱: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی آبشار گل آخور..... ۷۳
- جدول ۵-۲: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی آبشار ارزیل..... ۷۵
- جدول ۵-۳: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی آبشار طرزم..... ۷۷
- جدول ۵-۴: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی آبشار روادلیق..... ۷۹
- جدول ۵-۵: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی آبشار ونستان در روستای ونستان شهرستان ورزقان..... ۸۱
- جدول ۵-۶: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی آبشار اوزی در شهرستان ورزقان..... ۸۳
- جدول ۵-۷: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی تالاب..... ۸۵
- جدول ۵-۸: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی یل سوئی در روستای کاسین شهرستان ورزقان..... ۸۷
- جدول ۵-۹: خلاصه آمار ارزیابی عیارگردشگری و عیار بهره وری مکان های ژئو مورفولوژیکی گروه یک..... ۹۰
- جدول ۵-۱۰: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی کبوتر خانه..... ۹۲
- جدول ۵-۱۱: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی گوی دره..... ۹۴
- جدول ۵-۱۲: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی غار سرناخ..... ۹۷
- جدول ۵-۱۳: خلاصه آمار ارزیابی عیارگردشگری و عیار بهره وری مکان های ژئو مورفولوژیکی گروه دو..... ۹۹
- جدول ۵-۱۴: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی دودکش جن..... ۱۰۲
- جدول ۵-۱۵: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی زمین لغزش نصیر آباد..... ۱۰۴
- جدول ۵-۱۶: کارت شناسایی مکان ژئو مورفولوژیکی بد لند..... ۱۰۶

- جدول ۵-۱۷: کارت شناسایی مکان ژئومورفولوژیکی یخچال کرویق..... ۱۰۸
- جدول ۵-۱۸: خلاصه آمار ارزیابی عیارگردشگری و عیار بهره وری مکان های ژئومورفولوژیکی گروه سه..... ۱۱۰
- جدول ۵-۱۹: کارت شناسایی مکان ژئومورفولوژیکی کتیبه سغندل..... ۱۱۲
- جدول ۵-۲۰: کارت شناسایی مکان ژئومورفولوژیکی قلعه جوشین..... ۱۱۴
- جدول ۵-۲۱: کارت شناسایی مکان ژئومورفولوژیکی تپه حماملو در شهرستان ورزقان..... ۱۱۶
- جدول ۵-۲۲: جدول ۵-۲۲: کارت شناسایی مکان ژئومورفولوژیکی معدن سونگون..... ۱۱۸
- جدول ۵-۲۳: خلاصه آمار ارزیابی عیارگردشگری و عیار بهره وری مکان های ژئومورفولوژیکی گروه چهار..... ۱۲۱
- جدول ۶-۱: خلاصه آمار ارزیابی عیارگردشگری و عیار بهره وری مکان های ژئومورفولوژیکی شهرستان ورزقان..... ۱۲۴

اصولا توسعه اقتصادی در هر کشوری نیازمند سرمایه‌گذاری در بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف اقتصادی آن کشور است و بدون سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیربنایی و روبنایی، نمی‌توان انتظار گسترش اشتغال، تولید و رفاه اقتصادی را داشت. برای تحقق این مهم، امروزه بسیاری از کشورهای جهان تمایل شدیدی به جذب سرمایه‌های خارجی پیدا کرده‌اند (شاگری و سلیمی، ۱۳۸۵: ۱).

سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های گردشگری و استفاده از توان‌های بالقوه منطقه‌ای به منظور جذب گردشگر، یکی از راه‌های مناسب، بدین منظور است. توسعه گردشگری به عنوان منبع جدیدی برای ایجاد اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی که موجب رشد و توسعه سایر صنایع می‌شود، در مطالعات متعدد مورد تأیید قرار گرفته است (کاظمی، ۱۳۸۷: ۱). کشور ایران به دلیل بهره‌مندی از شرایط بالقوه‌ی بسیار مناسب گردشگری در حوزه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و... مطابق آمار سازمان جهانی گردشگری (UNWTO)^۱ می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری در جهان از نظر سرمایه‌گذاری در بخش توریست و جذب گردشگر باشد. در این میان شهرستان ورزقان نیز همانند سایر مناطق کشور دارای قابلیت‌های ویژه ژئوتوریستی می‌باشد که اگر به خوبی شناسایی و معرفی شوند علاوه بر رشد و توسعه شهرستان قادر خواهد بود در رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان و کشور نیز نقش بسزایی را ایفا کند.

---

^۱ - United Nation Word Tourism Organization

در حال حاضر گردشگری^۲ به عنوان یکی از بزرگترین و متنوع ترین صنایع دنیا مطرح میباشد و رشد سریع آن تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی را به دنبال داشته است و به همین دلیل نیز به یک حوزه مهم مطالعاتی بین پژوهشگران مبدل شده است (تقوی، ۱۳۸۸: ۱۵۹)

از نظر اقتصادی، گردشگری بین المللی بیشترین عایدی را ایجاد می کند، دریافتی های ارزی حاصل از گردشگری بین المللی بیشتر از محصولات نفتی، خودرو و تجهیزات ارتباطی تامین می- شود. گردشگری نقش مهمی در ترغیب سرمایه گذاری در زیرساختها، ایجاد درآمد برای دولت و اشتغال زایی مستقیم و غیر مستقیم در سراسر دنیا داشته است.^۳

ایران از نظر دارا بودن امکانات میراث فرهنگی و جهانگردی جزء پنج کشور و به روایت دیگر جزء ده کشور مهم دنیاست (تولایی، ۱۳۸۷). به دنبال توسعه صنعت جهانگردی و اهمیت اقتصادی آن بازار رقابتی وسیعی بین کشورهای مختلف پدید آمده و هر کشوری سعی دارد در این بازار رقابتی از دیگران پیشی گرفته و با شناساندن جاذبه های توریستی خویش به جهانیان، گردشگران بین المللی را جذب نماید و منافع حاصله را از آن خود سازد و در داخل نیز با جابجایی توریسم داخلی، امکان انتقال ثروت را از یک منطقه به منطقه دیگر به منظور متعادل سازی نواحی مختلف کشور فراهم آورد (عقیقی، ۱۳۸۸).

در این میان، ژئوتوریسم، شکل ویژه ای از صنعت گردشگری است که در آن ژئو سایت ها در مرکز توجه گردشگران قرار می گیرند. یک ژئو سایت می تواند یک چشم انداز، دسته ای از اشکال

---

^۲ - Tourism

^۳ - <http://www.wto.org/2004>

متنوع ناهمواری‌های سطح زمین (لندفرم‌ها) یا لندفرم منفرد، یک رخنمون سنگی، همچنین لایه‌های فسیل دار یا یک فسیل به خصوص باشد (نیو سام و داوولینگ، ۱۳۸۸: ۶).

ژئوتوریسم شکل پایدار گردشگری مبتنی بر طبیعت است که تمرکز اصلی آن بر تجربه و ادراک طبیعت و یادگیری درباره آن می‌باشد و بر اساس توسعه پایدار و همه جانبه تعریف می‌شود و مدیریت آن به گونه ای است که پیامدهای منفی حاصل از آن ناچیز، منافع آن برای جوامع محلی حداکثر و موجبات رفاه آن‌ها را تامین می‌کند و مهم ترین تاثیر آن برای مردم محلی کمک به یادگیری آن‌ها درباره آنچه در آن مکان وجود دارد می‌باشد. فهمیدن و ادراک ویژگی‌ها و جاذبه‌های یک مکان باعث می‌شود به بهترین نحو از آن محافظت شود (میر حسینی، ابوالقاسم و همکاران، ۱۷۳، نقل از اسدی).

به لحاظ زمین شناسی، ایران از جمله کشورهایی است که قابلیت‌های فراوانی برای توسعه ژئوتوریسم دارد، عوامل مختلف زمین شناسی و جغرافیایی، وجود اقلیم‌های متفاوت، تسلط حاکمیت خشکی، ورود جریان‌های مختلف هوا از جهات گوناگون به کشور و عامل شیب و جهات ناهمواری‌ها، همگی موجب پیدایش چشم اندازهای جغرافیایی منحصر به فردی شده که در صورت استفاده مطلوب، ارائه امکانات و خدمات رفاهی در کنار تبلیغات مناسب، می‌توان از آن‌ها در جهت گسترش گردشگری پایدار و برقراری توازن تعادل اقتصادی مناطق مختلف استفاده کرد. (اسدی، ۱۳۸۸)

با وجود اینکه شهرستان ورزقان به لحاظ قرار گیری در موقعیت خاص جغرافیایی و زمین شناسی پتانسیل‌های ژئوتوریسمی زیادی را دارا می‌باشد که شناسایی جاذبه‌هایی که در این طیف قرار دارند، در کنار سایر جاذبه‌های موجود در تنوع بخشی به گونه‌های گردشگری استان موثر است، با

این حال متأسفانه بسیاری از این توان‌ها هنوز شناسایی نشده و حتی کوچکترین زیر ساخت برای جذب گردشگر در این شهرستان تاسیس نگردیده بطوریکه در سطح شهرستان ورزقان در سال ۱۳۸۴، هیچ هتل و مهمانسرا فعالیت نداشته است، در این شهرستان حتی مهمان‌پذیر نیز وجود ندارد (طرح توسعه شهرستان ورزقان، ۱۳۸۵: ۸۸).

شهرستان ورزقان از نظر جاذبه‌های توریستی و چشم‌اندازهای طبیعی یکی از شهرستان‌های حائز اهمیت آذربایجان شرقی است. برخی از این چشم‌اندازهای طبیعی موثر در توسعه ژئوتوریسم منطقه عبارتند از: آبشارهای مختلف در ارزیل و طرزم، یخچال طبیعی کرویق، دره زیبای آستمال، کتیبه سنگی سغندل، جنگلهای زیبای ارسباران، معادن، رودهای پرآب منطقه و.... را می‌توان برشمرد. در حال حاضر عمده توجه و نگرش گردشگران بیش تر به آبشار گل‌آخور است، که البته این توجه نیز بیش از آن که نگرش ژئوتوریستی باشد، نگرش از جنس لذت بردن از زیبایی ظاهری این نقطه است. به همین دلیل سایر وجوه ارزشمند این مکان نیز، از جمله ارزش ژئوتوریسم آن چندان شناخته شده نیست.

در این راستا تحقیق حاضر با هدف شناسایی این توان‌ها و ارزیابی توان‌های مختلف توریستی هر یک از این مکان‌ها با روشی که توسط پرالونگ ارایه گردیده است صورت می‌گیرد. این پژوهش سعی دارد ضمن شناسایی ویژگی‌های ژئومورفولوژیکی این مکان‌ها به ارزیابی توانمندی‌های ژئوتوریستی آن پرداخته و در نهایت با برقراری رابطه بین وجوه ژئوتوریستی این مکان‌ها و ویژگی‌های ژئومورفولوژی آن، شهرستان ورزقان را به عنوان یک منطقه توریستی ژئومورفولوژیک به گردشگران و مدیران استان معرفی نماید.

۲-۱- سئوالات تحقیق

با توجه به موجودیت جاذبه های توریستی و چشم اندازهای طبیعی و تاریخی سوالاتی که در حیطه موضوع تحقیق به نظر می رسد به شرح زیر می باشد:

۱- آیا تنوع پدیده های ژئومورفولوژی، نشان دهنده تنوع پدیده های ژئوتوریسمی در منطقه

است و از طریق آنها می توان اقدام به جذب گردشگر نمود؟

۲- کدامیک از مکان های ژئومورفولوژیکی یا ژئوسایتها، قابلیت و توانایی جذب بیشتر

گردشگران را دارد؟

۳-۱- فرضیات تحقیق

۱- در منطقه مورد مطالعه پدیده های ژئومورفولوژیک متنوعی وجود دارد که می تواند به عنوان

جاذبه های ژئوتوریسمی مطرح شود.

۲- آبشارها می توانند به عنوان مهم ترین ژئوسایت هایی مطرح شوند که در توسعه توریسم

منطقه موثر واقع شوند.

۴-۱- اهداف تحقیق

هدف از انجام این تحقیق را می توان در بخش های ذیل بیان کرد:

- شناسایی پدیده های ژئومورفولوژیکی منطقه و پراکنش آنها به عنوان جاذبه های ژئوتوریستی و

شناخت عوامل موثر در تکوین و تحول آنها .

- ارزیابی توانمندی های ژئوتوریستی منطقه مورد مطالعه با استفاده از روش پراونگ.

- تهیه نقشه ژئوتوریستی منطقه، به عنوان راهنمای گردشگران و بازدید کنندگان .

- تعیین عیار بهره وری مکان های ژئومورفولوژیک

۱-۵- اهمیت و ضرورت تحقیق

تنوع بخشی به اقتصاد، بالا بردن شاخصهای توسعه انسانی، مشکلات ناشی از صنعتی شدن و آلودگی بیش از حد استاندارد شهرهای بزرگ، مهاجرت های روستایی، افزایش بهره وری و کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال زایی، تعامل فرهنگ ها و گفتمان ها، حفظ محیط زیست و در مجموع توسعه پایدار از دغدغه هایی است که جهان امروز با آن روبرو است. هریک از کشورها در هر سطحی از توسعه در تلاشند که پاسخ لازم به دغدغه های مذکور را بیابند. در این میان، کشورهایی که به تنوع سازی اقتصاد روی آورده اند و می خواهند خود را از اقتصاد تک پایه ای برهاند در جستجوی شناخت راههای آن یا خلق راهها و روشهای جدیدند. یکی از این روشها گردشگری است که اغلب کشورها بویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت برخوردارند، آن را در برنامه های توسعه ملی خود گنجانده اند تا از این طریق بتوانند توسعه ملی خود را سرعت بخشند.

صنعت گردشگری (توریسم) با درآمد سالانه نزدیک به ۱۰۰۰ میلیارد دلار در جهان، یکی از مهم ترین پدیده های قرن حاضر است که علاوه بر فقر زدایی و اشتغال زایی، درآمد بالایی را ایجاد کرده و برای فقرا نیز ایجاد شغل می کند (نیکولاس دریتساکس^۴، ۲۰۰۴). این صنعت که پس از صنایع نفت و خودرو سازی، سومین صنعت مهم جهان محسوب می شود، علاوه بر جهات اقتصادی، عامل مهمی در پیشبرد اهداف اجتماعی و فرهنگی محسوب می شود و بی تردید مهم ترین اثرات ناشی از آن، همانا نزدیکی جوامع بشری از طریق تبادلات فرهنگی است. در این میان کشورهای دارای جاذبه های

گردشگری به لحاظ جلوه های طبیعی، فرهنگ و تمدن کهن و آثار باستانی و مذهبی، استعداد و توانمندی های به سزایی در جذب گردشگران دارند که با سرمایه گذاری های مناسب در بخش های مختلف این صنعت و حفظ جایگاه خود در جهان می توانند سالانه میلیاردها دلار از این صنعت بهره برداری کنند (یاوری و همکاران، ۱۹۷). کشور ما ایران هم به لحاظ جاذبه های گردشگری در ردیف ۱۰ کشور اول جهان قرار دارد و طی سالیان اخیر گام های خوب اما ناکافی برای جذب توریسم برداشته شده است، به طوریکه در سال ۲۰۰۸ درآمد گردشگری ایران ۱.۵ میلیارد دلار و این رقم برای سال ۲۰۰۷، ۱.۲ میلیارد دلار اعلام شده بود (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری). بنابراین می توان با برنامه ریزی دقیق و ایجاد زیر ساخت های مناسب و تبلیغ پدیده های ژئوتوریسمی کشور و ایجاد بسترهای مناسب جهت فعالیتهای توریسم، سهم قابل توجهی از درآمد را از ورود جهانگردان به کشور داشته باشیم.

مقدمه

در آغاز قرن بیست و یکم هنوز توسعه برخی از استان های کشور با مسائل و چالش های متعددی مواجه است چرا که، راهبردهای گذشته در زمینه توسعه نواحی موفقیت آمیز نبوده و نتوانسته اند مسائلی چون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را سامان بخشند. این راهبردها در توزیع منافع حاصل از رشد و توسعه نیز موفق نبوده و سبب ایجاد مشکلات متعددی شده است (قادری، ۱۳۸۳).

یکی از راهبردهایی که اخیرا در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، توسعه و گسترش توریسم در نواحی محروم ولی دارای پتانسیل های لازم است.

اولین گام برای به حرکت درآوردن چرخ اقتصادی ژئوتوریسم کشور، شناسایی و معرفی قابلیت ها و توانمندی های موجود است، که با شناخت و برنامه ریزی های همه جانبه می توان زمینه های بهره برداری اقتصادی را مهیا نمود.

به لحاظ زمین شناسی، ایران از جمله کشورهایی است که قابلیت های فراوانی برای توسعه ژئوتوریسم دارد. ژئوتوریسم پدیده جدیدی در صحنه سفر و طبیعت است که در بسیاری از کشورها شناخته شده و در راستای توسعه و تداوم توریسم مورد استفاده قرار گرفته است. «انسان» و «زمین» دو واژه به هم گره خورده هستند که تاریخی طولانی را با هم گذرانده اند. انسان چنان شیفته زمین شده که همیشه در نظر داشته که چهره زمین و چشم انداز چهار میلیارد ساله آن را بشناسد و زمین نیز که دانایی و زیبایی خالق هستی را به هزار نقش و رنگ و آیین آراسته است همواره انسان را به جوهر و نهاد اصلی خود می کشاند (رنجبر، ۱۳۸۸: ۸۲).

ژئوتوریسم از جمله اشکال جدید توریسم است که بر اساس بعضی اظهار نظرها همزمان با آرایه مفهوم توریسم پایدار (۱۹۸۷) به وجود آمده است. اما تا سال ۱۹۹۷ که جاناتان تورتلات آن را تعریف کرد تعریف مشخصی از آن نشده بود (بولی، ۲۰۰۹: ۲). براساس نظر تورتلات ژئوتوریسم شامل تمام جنبه های سفر نه تنها محیط می باشد توریسمی که کاراکترهای جغرافیایی محیط (محیط، تاریخ، زیباشناختی، فرهنگ و تمدن) یک مکان را افزایش دهد و یا پایدار کند و باعث توسعه و رشد وضع زندگی مردم محلی شود.

با توجه به جدید بودن موضوع، مخصوصا در کشور ما بررسی پایه های نظری توریسم و ژئوتوریسم ضروری به نظر می رسد. لذا در این فصل مبانی نظری توریسم و ژئوتوریسم مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۱- گردشگری بر پایه طبیعت

گردشگری طبیعت محور در نظام بازار جهانی توریسم به سرعت در حال رشد است. هدف از این نوع گردشگری عمدتاً مکان هایی همچون پارک های ملی، ذخیره گاه های حیات وحش، مناطق جذاب طبیعی و تماشایی می باشد. مکان هایی که طبیعت در آن ها هنوز نسبتاً حالت بکر و دست نخورده دارد.

نقش اصلی طبیعت در جذب توریسم امروزه به خوبی مشخص شده است و از این منظر بسیاری از گردشگران را گردشگر طبیعت محور می توان نام نهاد. به عنوان مثال در یک بررسی از گردشگران